

# הדרמת הצבא - בין הציונות לשוק

ארז צפדיה, עמירם אורן, יגיל לוי

**שימוש באתוסים לאומיים הוא מבין האסטרטגיות שהצבא נוקט, לא אחת, כדי לנסות ולהעמיד את עצמו ביתרון יחסי אל מול כוחות השוק, שהרי הצבא כנשא של שליחות לאומית מצטייר כך כישות אוניברסלית ביחס לכוחות השוק המזוהים עם אינטרסים פרטיקולריסטיים. אלא שכדי ליהנות מלגיטימציה רחבה, חותר הצבא לשלב את האתוס הלאומי עם כלכלת השוק ובכך הוא מפחית ביקורת פוטנציאלית.**

במעמדו בקרב קהילות שונות. גורם מרכזי לשחיקה זו הוא התעצבותה של החברה בישראל כחברה של כלכלת שוק. פריחתם של ערכים חומרניים שאינם עולים בקנה אחד עם הקרבה צבאית, תחרותיות בשוק העבודה, קריטריונים חברתיים של הישגיות כלכלית המחליפים את "המבחן הממלכתי" של התרומה לחברה והחשיפה לגלובליזציה הנשענת מטבעה על אתוס קוסמופוליטי ולא לאומי - כל אלה שוחקים את מעמדו הסמלי של הצבא בחברה הישראלית-יהודית. מאז שנות ה-90, התגבש שיח פוליטי חדש, שבמסגרתו הממלכתיות, הקולקטיביזם והחלוציות, הסמלים המרכזיים של השיח הרפובליקני, שהיו דומיננטיים מאז התגבשותה של הקהילה הפוליטית הישראלית-יהודית, שקעו ופינו את מקומם, לפחות בקרב המעמד הבינוני-גבוה האשכנזי-חילוני, לסדר יום ליברלי. במרכזו של סדר יום זה התבלטו ערכים חדשים, כדוגמת אינדיווידואליזם, הפרטה, תחרותיות, הישגיות, הסמלה של מבחני הרווח והיעילות, צרכנות, דמוקרטיזציה, רגישות לשוויון ולזכויות אזרח ועוד.

מ אז ראשית ימי הציונות היווה הביטחון את אחד מן הנדבכים המרכזיים בתפיסת המרחב והחברה בישראל. לא בכדי תוארה החברה בישראל כחברה מיליטריסטית, דהיינו חברה שבה ערכים צבאיים מחלחלים אל הספירה האזרחית, ומהווים שיקול מרכזי בקביעת סדר היום התרבותי והפוליטי. צה"ל נתפס לא רק ככוח המגן על גבולות הארץ, אלא גם כנשאו המרכזי של האתוס הציוני, מוסד לחינוך וליצירתו של יהודי חדש הנאמן לעמו ומולדתו, ומכשיר להגברת האחיזה של העם היהודי בארצו. ככזה, נהנה הצבא מיוקרה רבה, שסייעה בהכפפת אינטרסים כלכליים ואזרחיים לצרכיו. עם חלוף השנים, ובעיקר לאחר מלחמת יום הכיפורים, הופיעו סימני שאלה ביחס למקומו ותפקידו של הצבא בחברה בישראל. מקורם של סימני השאלה בשחיקה המתמשכת שחווה הצבא

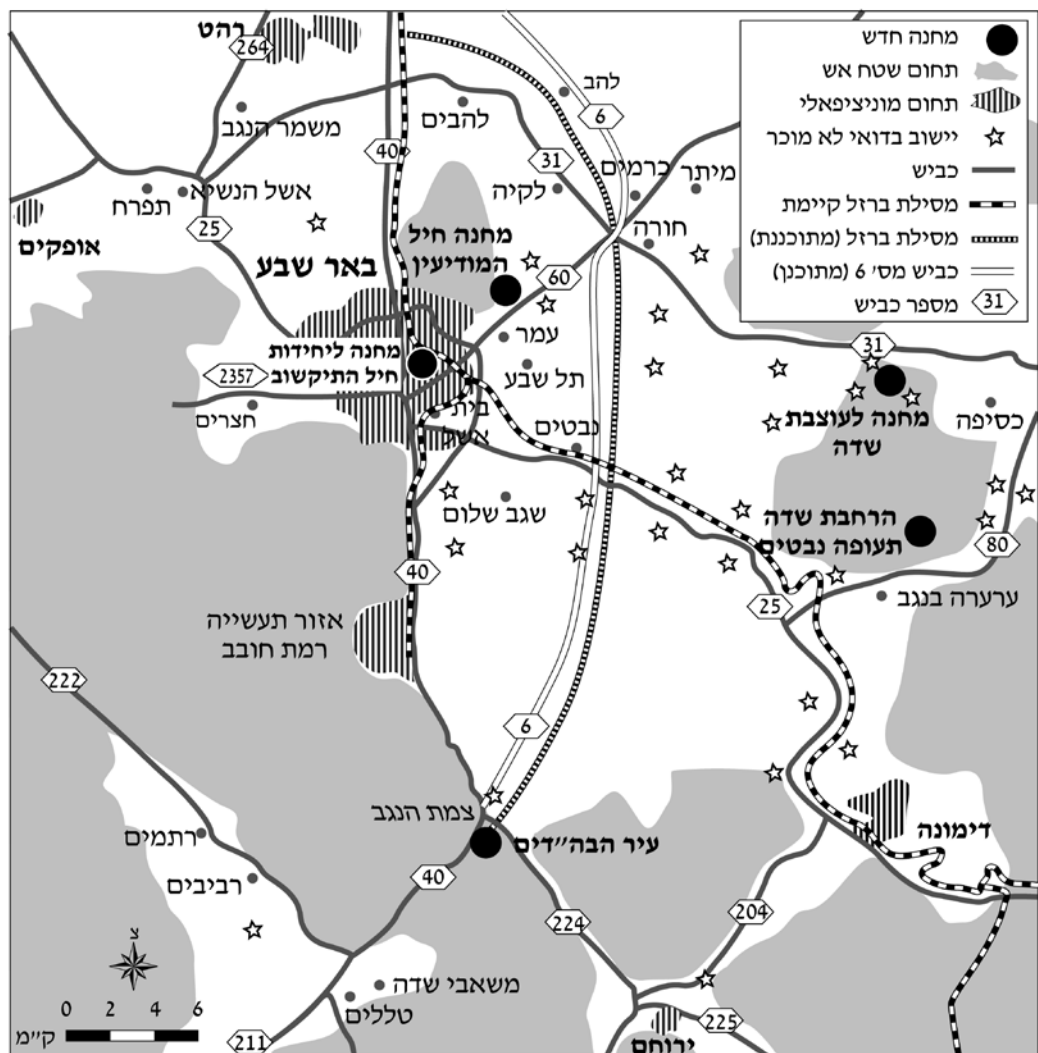
ד"ר ארז צפדיה - מכללת ספיר, ד"ר עמירם אורן - מכון ון-ליר, ד"ר יגיל לוי - אוניברסיטת בן-גוריון.

הגיוס בשוליים העליונים של קבוצה זו. הצבא מתאים את התנהלותו להתפתחויות אלה בהטמיעו שינויים ארגוניים, בהישענותו המוגברת על "מיקור חוץ", הגברת הבררנות בגיוס ובעיקר במאמציו להתייעל כדי להעביר משאבים מקיום להתעצמות. מהלכיו של הצבא מכוונים לא רק להתאים את התנהלותו למעטפת המתכונות של משאביו, אלא גם לחיזוק הלגיטימיות שלו בקרב נשאי האתוס של כלכלת השוק, קרי המעמד הבינוני-גבוה והתאגידים העסקיים. כך, הצבא לכאורה מתכוון ומתייעל, יוצר מקומות עבודה אזרחיים על חשבון כיוון המגזר הציבורי, מאמץ שפה ניהולית הנהירה יותר לנשאי אתוס כלכלת השוק ומשכלל דרכים חלופיות ועקיפות לאיוש משימות בנסיבות של שחיקת הלגיטימיות של הגיוס לצבא וההקרבה עבור הצבא.

אתוס כלכלת השוק מזין את הביקורת הציבורית על הצבא כעל ארגון המבזבז משאבים, שהרי הצריכה הצבאית היא לעולם ביחס ליעד היפותטי (התכונות למלחמה עתידית) ושונה היא מצריכה אזרחית, השקעה ואף תקצוב ציבורי המבוססים על יעדים מדידים. זאת, בפרט כשאתוס כלכלת השוק מפחת, דרך הגלובליזציה, את המשמעות של פירות המלחמה, בהציעו פירות חליפיים שהלוחמות היא גורם המפריע לזמינותם - ככל שהתנאי להשקעות בין-לאומיות בישראל, להגברת קשרי המסחר אתה ולדירוגה הגבוה בדירוג האשראי הבינלאומי הוא הגיעה ביטחוני. לא לחינם הפכה הדרישה לקיצוץ תקציב הביטחון ל"בון טון" של השיח הפוליטי, במחצית שנות האלפיים. התחזקות האתוס של כלכלת השוק אף מהווה את אחד המקורות לפחת במוטיבציה של המגויסים מהמעמד הבינוני ומעלה, כפי שמשתקף, בין היתר, בהקטנת שיעורי

מחנות צה"ל המיועדים להיכנות באזור מטרופולין באר-שבע

מקור המפה: ספרם של אורן עמירם ורגב רפי 'ארץ בחאקי - מפת הביטחון של ישראל', שיראה אור בזמן הקרוב בהוצאת 'כרמל'



לפיתוח הנגב באמצעות פריסה של בסיסים, הבאה לנגב של אוכלוסייה "איכותית" של משרתי הקבע, ובאופן עקיף – בלימת ההתפשטות הבדואית בחבל ארץ זה.

שימוש באתוסים לאומיים הוא מבין האסטרטגיות שהצבא נוקט, לא אחת, כדי לנסות ולהעמיד את עצמו ביתרון יחסי אל מול כוחות השוק, שהרי הצבא כנשא של שליחות לאומית מצטייר כך כישות אוניברסלית ביחס לכוחות השוק המזוהים עם אינטרסים פרטיקולריסטיים. אלא שכדי ליהנות מלגיטימציה רחבה, חותר הצבא לשלב את האתוס הלאומי עם כלכלת השוק ובכך הוא מפחית ביקורת פוטנציאלית.

אולם השילוב החדש שבין לאומיות וכלכלת שוק יוצר שיח רווי סתירות. מימוש אתוס לאומי יחד עם אתוס כלכלת השוק בפעולה הנעשית במרחב החברתי והגאוגרפי הפריפריאלי של ישראל נדון לחולל מתח בין הצבא ובין הקהילות שהן הסובייקט למימוש יעדיו. מקורו של מתח זה בשורה של תהליכים חברתיים שהתרחשו בעשורים האחרונים ומקרינים על מעמדו של הצבא. בין התהליכים החשובים לענייננו ראוי למנות את צמיחתה של סביבה חברתית־אזרחית רב־תרבותית, המתאפיינת בריבוי של

קהילות; ירידה בזיקה, ולעתים באמון, שרוכשות חלק מהקהילות הפריפריאליות למדינת הלאום ומוסדותיה, ובכלל זה הצבא; תביעה הולכת וגוברת של קהילות להכרה, ומכאן גם לקביעת מדיניות שתכיר בצורכיהן המיוחדים; והתעצמות יכולת המיקוח וניהול המאבק של קהילות אלה, בין

השאר באמצעות כניסתם של ארגוני החברה האזרחית ('מגזר שלישי') אל זירת קבלת החלטות וקביעת מדיניות, או באמצעות מינוף בית המשפט לצורכיהן. קהילות אחרות, כאלו שלא נהוג לראותן כפריפריאליות, עוברות תהליכים של דה־מיליטריזציה, המשתלבים באתוס כלכלת השוק.

שינויים חברתיים אלו אינם נהירים דיים לצבא. הצבא בעיקר ער לעובדה שתושבי מרכז הארץ מזוהים יותר מהפריפריה עם ההתנגדות לצבאיות. במובן זה, העתקת המחנות אל מטרופולין באר־שבע מסמלת את "ניקיון" מרכז הארץ מצבאיות. בעתיד הלא רחוק, תושבי המרכז לא יראו עוד לנגד עיניהם את בסיסי הצבא. בכך הצבא מסיר מוקד נוסף למתח בינו ובין הקבוצות היותר מבוססות בחברה האזרחית. בה בעת, הוא מעתיק את סמליו לפריפריה – זו הממלאת בהדרגה תפקיד מרכזי באיוש הדרג הלוחם של הצבא, הממלא מעתה תפקיד גם בהקצאת המרחב הגאוגרפי עבור מחנות הצבא. המשמעות היא, בין היתר, מיליטריזציה של חלק מן הקהילות הדרומיות באמצעות ביסוס חלק מכלכלת הנגב על הצבא, עירוב משפחות אנשי

מסוף שנות ה־90, דנים צה"ל ומשרדי הממשלה באפשרות להעתיק חלק ממחנות צה"ל במרכז הארץ אל חמישה אתרים בנגב הצפוני – באזור המזוהה כמטרופולין באר־שבע. במהלך שנת 2008, יועברו טייסות התובלה של חיל האוויר לשדה חדש הנבנה בתחום שדה התעופה נבטים. באפריל 2007, החליטה הממשלה על הקמת קריית הדרכה (עיר הבה"דים) בצומת הנגב. כמו כן מתוכננת הקמה של שלושה בסיסים נוספים: האחד ליחידות תקשוב – בפארק טכנולוגי שיוקם בבאר־שבע ליד אוניברסיטת בן גוריון; השני ליחידות חיל המודיעין – באזור ממערב ליישוב עומר; והשלישי עבור עוצבות השדה – מצפון לשדה נבטים.

התכנית לפריסתם של מחנות צבא במטרופולין באר־שבע מציבה את הצבא בעמדת חיכוך עם הקהילות המקומיות ועם ארגוני החברה האזרחית, כפי שעלה לאחרונה במאבקם של ארגוני סביבה נגד הקמת עיר הבה"דים. אולם מלבד העניין הסביבתי, העתקת המחנות אל מטרופולין באר־שבע מציבה את הצבא והחברה בקונפליקט בין שאלות לאומיות ובין שאלות של הון ואופן חלוקתו. מטרתו של מאמר זה להאיר היבטים לאומיים ושוקיים הנוגעים למעבר המחנות אל מטרופולין באר־שבע, הן מנקודת המבט של הקהילות והארגונים בנגב והן מנקודת המבט של הצבא

והמערכת הפוליטית. חשוב להדגיש שהיבטיו הלאומיים והשוקיים של מעבר מחנות הצבא חורגים מן המקרה של העתקת המחנות.

המהלך האסטרטגי של העתקת הבסיסים לנגב משתלב היטב עם השינויים במהלכו של הצבא המכוונים, בין היתר, לחיזוק הלגיטימיות שלו בקרב נושאי האתוס של כלכלת השוק. העתקת הבסיסים משרתת יעד כלכלי, בדמות המרה של קרקע יקרה במרכז הארץ בקרקע זולה בדרום והתייעלות בפריסת הצבא. גם אם הפריסה מחדש לא בהכרח מעמידה לרשות הצבא מקורות כספיים עצמיים והוא נזקק לתקצוב ממשלתי משלים, פעולתו משתלבת באתוס החדש: הצבא מסיר מעליו ביקורת על שהוא משתמש בקרקע יקרה בעוד הוא נאלץ, לדבריו, לקצץ באימונים ובהצטיידות, הוא מקטין את הצטיירתו כגורם המפריע לצמיחה הכלכלית בכך שמשחרר קרקעות יקרות לבנייה ולא פחות מזה – משתלב ב"שיח הנדל"ן", שנהיה לשיח מרכזי מאז שנות ה־90. בה בעת, הצבא משמר מקצת ממעמדו כנשא של האתוס הלאומי כמי שתורם

### הצבא משמר מקצת ממעמדו כנשא של האתוס הלאומי כמי שתורם לפיתוח הנגב באמצעות פריסה של בסיסים, הבאה לנגב של אוכלוסייה "איכותית" של משרתי הקבע, ובאופן עקיף – בלימת ההתפשטות הבדואית בחבל ארץ זה

הצבא בקהילה, כינון יחסים בין הקהילות ובין הבסיסים, וצריכת שירותי פנאי מן הקהילות. כל אלה אמורים, כך על פי בכירי הצבא והפוליטיקאים, להשתלב עם תפיסת פיתוח הנגב. אולם, כפי שכבר רמזנו, לא כל הקהילות בדרום רואות באור חיובי מיליטריזציה זו, ואחרות מטילות ספק באשר לתועלת שתצמח להן ממהלך העתקת המחנות.

## עמדת הקהילות

סימני השאלה הרבים ביחס להעברת המחנות הצבא אל הנגב, וניסיונו של הצבא להתאים עצמו אל מציאות משתנה, עמדו בבסיס המחקר שלנו. המחקר ביקש לבחון אלו משמעויות סמליות מייחסים קהילות, ארגונים אזרחיים ורשויות מקומיות למהלך העתקת המחנות אל מטרופולין באר-שבע. להתמקדות במשמעויות הסמליות מספר יתרונות חשובים: היא מאפשרת עמידה על תחושות הציבור ביחס לפרויקטים מוצעים; היא חושפת את האופן בו מדיניות מובנת לאורם של מבני כוח חברתיים ומערכות תרבותיות; והיא מאפשרת לבחון כיצד היגיון הכוח והשליטה מעצב את עמדות הציבור.

המחקר איתר 27 רשויות מקומיות, קהילות וארגונים הפעילים בנגב, בעלי יכולות לפעול לקידום, סיכול או האטה של תכנית העתקת המחנות. יכולות אלו מבוססות

על זיקתם לנושא, ההיסטוריה של הפעילות שלהם ויכולתם לגייס משאבים לשם ניהול מאבק בעניין המחנות.

המשמעויות הסמליות שארגונים אלו מייחסים לתכנית העתקת המחנות מוינו לשלושה צירים מרכזיים: א. **ציר יהודי-ערבי** – הבוחן את תכנית העתקת המחנות על רקע הסכסוך הלאומי; ב. **ציר מרכז-פריפריה** – הבוחן שאלות של צדק ועוול חלוקתי בהעתקת המחנות; ג. **ציר סביבתי** – הבוחן שיקולים של הגנה על הסביבה מפני מפגעים שתכנית העתקת המחנות תיצור.

ביתר פירוט, תחת **הציר היהודי-ערבי** מקופלות שתי משמעויות סמליות המיוחסות למעבר המחנות אל הנגב. הראשונה רואה בהעתקת המחנות **סמל להמשך האפליה של האוכלוסייה הערבית בנגב בשם הפרויקט הציוני של יהוד הנגב**. מעבר המחנות בהקשר זה מתורגם בידי הקהילה הבדואית בכפרים הלא-מוכרים ובידי ארגוני זכויות אדם למנגנון להגבלות טריטוריאליות של האוכלוסייה הבדואית, מניעת שטחים ממנה והמשך המאמץ לרכז אותה ביישובי קבע בעלי אופי עירוני, מבלי לאפשר לה קיום ביישובים בעלי אופי כפרי. עוד

נטען כי הדרת הבדואים מתהליכי קבלת החלטות מלמדת כי פיתוח הנגב בכלל, ובעיקר הפיתוח הכרוך במעבר המחנות, הם השתקפות ברורה של מדיניות הממשלה בישראל, הרואה בפיתוח הנגב עניין ליהודים בלבד.

המשמעות השנייה בציר זה רואה בצבא **שליח של הפרויקט הציוני**. מספר ראשי רשויות יהודיות בנגב ופוליטיקאים מקומיים מיחסים לצבא משמעות מיתית של הגנה וחלוציות הכרוכות זו בזו. העתקת המחנות נתפסת בעיניהם כמנגנון לשמירת קרקעות הלאום מפני השתלטות של האוכלוסייה הבדואית. בה בעת, היא נתפסת כמנגנון לשימור הרוב הדמוגרפי היהודי בנגב, אל מול מגמות הריבוי הטבעי המאפיינות את האוכלוסייה הבדואית. תחת ההנחה האחרונה מקופלת אמונה שהעתקת המחנות תביא בעקבותיה השתקעות של משפחות אנשי צבא קבע בנגב, ומשפחות של ספקי שירותי תמך במחנות הצבא.

תחת **הציר מרכז-פריפריה**, שעניינו שאלות של צדק ועוול חלוקתי, מקופלות שתי משמעויות סמליות. הראשונה רואה בהגעת הצבא **מכשיר לקידום צדק חלוקתי**. משמעות זו

משתלבת היטב בשיח הפיתוח שמקפלת בתוכה תכנית העתקת המחנות. צדק חלוקתי זה כולל מספר מרכיבים עיקריים: הצבא בכלל, והשירות הצבאי בפרט, נתפסים כקשר קפיצה חברתי-כלכלי עבור חלק מן הקהילות בנגב, בין אם באמצעות שירות צבא קבע במחנות או תעסוקה

## הצבא בכלל, והשירות הצבאי בפרט, נתפסים כקשר קפיצה חברתי-כלכלי עבור חלק מן הקהילות בנגב, בין אם באמצעות שירות צבא קבע במחנות או תעסוקה בגופים שיספקו שירותי תמך למחנות

בגופים שיספקו שירותי תמך למחנות. על פי תפיסה זו העתקת המחנות תביא עמה פעילות עסקית ענפה שתגדיל את מצאי הזדמנויות התעסוקה באזור. עבור היישובים היהודים מדובר גם בהזדמנות לתוספת אוכלוסייה בזכות השתקעות של אנשי צבא ובני משפחותיהם, דבר שיגדיל את כוחם הכלכלי של היישובים ואת היקפי הבנייה בהם. גם יישובי הקבע הבדואים מייחסים משמעות חיובית, מסויגת אמנם, בציר זה. לדידם, נוכחות מוגברת של אוכלוסייה יהודית "חזקה" עשויה להעלות על סדר היום את מציאות חייהם של הבדואים, ולהביא עמה פתרון למצוקות הכלכליות של אוכלוסייה זו. כל אלה אמורים לתרום לצמצום פערים בין הפריפריה למרכז, ובין הקהילות השונות בנגב.

מנגד, ועדיין תחת הציר של מרכז-פריפריה, מייחסים ארגונים חברתיים וחלק מן הרשויות המקומיות היהודיות – בעיקר ערי הפיתוח – **תרומה כלכלית שלילית** להעתקת המחנות. רבים מן הארגונים החברתיים והרשויות בנגב מודעים לכך שהרווח הכלכלי המידי של העתקת המחנות יגיע לרשויות

מקומיות במרכז הארץ ולקופת המדינה. הבנה זו נשענת על ידיעות שהתפרסמו בתקשורת ולפיהן הצפי הוא לבנייה של כ-80,000 יחידות דיור בשטחים שמהם יתפנו המחנות, הכנסה של כ-26 מיליארד ש"ח משיווק קרקעות המחנות שיפוננו, והבנה שמשפחות אנשי הקבע לא יעתיקו את מקום מגוריהן אל הנגב (הבנה שמתחזקת לנוכח "מתיחת" כביש 6 ומסילת הרכבת אל עיר הבה"דים). גם אם משפחות אנשי הקבע יעתיקו את מקום מגוריהן, קיים חשש שיוקמו עבורן יישובים קהילתיים מובחנים מאלה של האוכלוסייה הוותיקה באזור, או שהיא תשתקע בפרברים המבוססים של האזור. ואכן, על פי נתונים ראשוניים מתברר שרוב משפחות משרתי צבא הקבע שאמורות לעבור אל הנגב נרשמו למגורים ביישובים בעלי הילה יוקרתית כמו עומר ומיתר, ומשפחות בודדות בלבד בחרו בערד ובדימונה, כך שתרומתן ליישובים הקיימים, ובעיקר לערי הפיתוח, תהיה זניחה. הבנה זו מועצמת לנוכח ניסיונה של מצפה-רמון מפינוי המחנות בסיני: למרות שפריסת מחנות בסביבתה בשנות השמונים אצרה הבטחה לשינוי מצבו הכלכלי של היישוב, בפועל השפעות המחנות עליו זניחות.

משמעות סמלית דומה מייחסות הקהילות הבדואיות בכפרים הבלתי מוכרים. קיים חשש שמא העתקת המחנות תעצים את המגבלות על שטחי המרעה, שבו תלויה פרנסתה של כרבע מן האוכלוסייה הבדואית בכפרים הלא מוכרים. כבר כיום מחזיק צה"ל ברבע מן השטח שעליו תובעת האוכלוסייה הבדואית בעלות – שטח ששימש אותה בעבר למרעה. לסיכום משמעות זו, העתקת המחנות תעצים את אי השוויון בין מרכז ופריפריה, כמו גם אי השוויון בנגב.

הציר השלישי הוא **הציר הסביבתי**. לכאורה, ציר זה חורג מן המנדט שהרשינו לעצמנו במאמר זה, שכן הוא אינו עוסק במישרין בציונות ובשוק. אך לא כך הדבר. לשיטתנו, העלייה במודעות סביבתית קשורה בטבורה לצמיחתה של חברה אזרחית ורב-תרבותית, המאמצת סולם ערכים שאינו קשור, ולעתים מנוגד, לסולם הערכים הציוניים.

תחת ציר זה מקופלות שתי משמעויות מרכזיות. הראשונה, הגעת המחנות תהווה **מנוף לתיקון מפגעים סביבתיים** באזור – בדומה לדרמה המלווה את עיר הבה"דים ורמת חובב. רק נוכחות הצבא, על פי הבנה זו, עשויה להפחית את כמות המזהמים ברמת חובב. יתרה מזאת, הגעתה של אוכלוסייה "חזקה" לנגב עשויה לייצר דרישה מוגברת לשמירה על האיכויות הסביבתיות ועל איכות החיים, ובכך להגביר את המודעות הסביבתית. הגעתה תקשה אל השלטונות ועל הציבור הרחב להמשיך ולהתעלם משאלות סביבתיות באזור ולהמשיך לראות בנגב כ"פח אשפה לאומי". ובנוסף, העברת המחנות עשויה לצמצם את הלחץ הנדל"ני על השטחים הפתוחים בנגב ולעודד שמירה על אותם שטחים פתוחים

ומשאבים שנותרו.

מנגד, העתקת המחנות (לפחות חלקם) נתפסת כ**נוק סביבתי במרחב בלתי מופרע**. נכון הדבר בעיקר לתכניות של הקמת בסיסים חדשים. הבנה זו הנה חלק מדרישה גוברת בעולם של ארגוני סביבה להקטין את השפעת הפעילות הצבאית על הסביבה. דרישה זו חורגת מן ההיבט הסביבתי הצר: היא מקפלת בתוכה דרישה לשינוי מעמדו הדומיננטי של הצבא בחיים האזרחיים ויכולתו לפעול במרחב כמעט ללא מגבלות תכנון. במילים אחרות, ארגוני סביבה יעלימו עין מהרחבת מחנות או מיקום מחנות באזורים מבוזרים (כדוגמת הרחבת מחנה נבטים או מיקום יחידות התקשוב בעיר באר-שבע), אך יתנגדו לכל מהלך של הקמת מחנות חדשים – במיוחד אם מהלך זה ייעשה מבלי לשתף את הציבור ומבלי להכפיף את התכנון למערכת התכנון האזרחית, שמחייבת הכנה של תסקירי השפעה על הסביבה.

## סיכום

המתח שנוצר, בעשורים האחרונים, בין החברה האזרחית והצבא סביב שאלות לאומיות ושאלות של הון ניכר בשאלת העתקת המחנות אל אזור מטרופולין באר-שבע. מתח זה מזין, מצד אחד, את גיבוש התכנית להעתקת המחנות, ומן הצד השני את התמיכה וההתנגדות של החברה האזרחית למהלך זה. מן הצד האחד, הצבא מתרגם את חוסר הנחת בציבור סביב התנהלותו של הצבא. שלא כבעבר, מעמדו הדומיננטי של הצבא, ויכולתו להכפיף לצרכיו את הכלכלה ואת האינטרסים של החברה האזרחית, עוברים תהליכי שחיקה. מעבר המחנות מכון להתמודד עם שחיקה זו. באמצעות כריכה של אינטרסים לאומיים, שמקופלים אף הם בשיח השוקי של פיתוח, מפנה צה"ל קרקע יקרה ממרכז הארץ וממירה בקרקע זולה בנגב, כחלק ממהלך כולל של התייעלות.

מן הצד השני, הצבא מגלה יכולת מוגבלת להכיל את השינויים החברתיים בדמות צמיחתה של חברה אזרחית ביקורתית ומאתגרת, המתאפיינת בריבוי קולות ואינטרסים. בעודו מצטט שוב ושוב, ביחד עם פוליטיקאים, את קריאותיו של בן-גוריון להתיישבות בנגב ולפיתוחו, כדי להדגיש את החשיבות הלאומית שמקופלת בהעברת המחנות, מתייחסות קהילות רבות בנגב בספקנות ליכולתו של מהלך כזה לקדם את האינטרסים שלהן. ספקות אלו עשויים במהרה להתרגם למעשים. התנגדויות לפרויקט עשויות לעכב את ביצועו (כפי שלמדנו מצו בית המשפט לעצירת ביצוע העבודות בעיר הבה"דים), ואף להכשיל את המהלך כולו.

ספקנות זו ראויה להתבהר במהלך אמיתי של **שיתוף הציבור**

שחלו בשלושת העשורים האחרונים, ומקרינים על יחסי הצבא והחברה האזרחית. ■

### לקריאה נוספת:

יונה, י' ושנהב, י' (2005). רב-תרבותיות מהי? על הפוליטיקה של השונות בישראל, תל-אביב: בבל.  
פלד, י' ושפיר, ג' (2005). מיהו ישראלי? הדינמיקה של אזרחות מורכבת, תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.  
קימרלינג, ב' (1993). "מיליטריזם בחברה הישראלית", תיאוריה וביקורת, 4, עמ' 123-140.  
קימרלינג, ב' (2001). קץ שלטון האחוסלים, ירושלים: כתר.  
רם, א' (2005). הגלובליזציה של ישראל: מק'וורלד בתל-אביב, ג'יהאד בירושלים, תל-אביב: רסלינג.  
שנהב, י' (2000). "מרחב, אדמה, בית: על התנרמלותו של שיח חדש", תיאוריה וביקורת, 16, עמ' 3-12.  
אורן, ע' (2005), המחיר המרחבי של הביטחון, אונ' חיפה.  
לוי, י' (2007), מצבא העם לצבא הפרפריות, כרמל.

– מהלך שבו הצבא ינהל משא ומתן פתוח עם כל הקהילות והארגונים בנגב בנוגע להעברת המחנות. עד עתה נשען הצבא על תמיכתם של מספר ראשי רשויות יהודיות בנגב במהלך, אך ברור שאין בתמיכתם משום ערובה להסכמה כללית למהלך. מהלך של שיתוף הציבור יבהיר את הציפיות השונות, הסייגים, היתרונות והחסרונות של פרויקט העתקת המחנות. במהלך שכזה ראוי לכוון את פרויקט העתקת המחנות עם פתרון בעיות בוערות בנגב, כפי שהדבר נעשה עתה ביחס לרמת חובב, ובראש ובראשונה סוגיית הבדואים בכפרים הלא מוכרים: על התכנית להציע פתרון שיהיה מקובל על הבדואים, ולא לנסות לדחוק אותם אל עיירות הקבע או להמשיך את ההתעלמות מהם. התכנית צריכה גם לכלול פתרון למצוקה הכלכלית של חלק מיישובי הנגב (בדואים וערי פיתוח) באמצעות כריכת הקמת המחנות עם פיתוח תשתיות ביישובים אלה. נראה כי שיתוף הציבור וכריכת מהלך העתקת המחנות עם פתרון בעיות בוערות בנגב, הם ערובה למימוש מהלך העתקת המחנות. צעד כזה הוא הכרחי לנוכח השינויים המבניים והאידיאולוגיים

מאמר זה מתבסס על מחקר שכותרתו: 'דרמת ההדרמה: העברת מחנות הצבא אל מטרופולין באר-שבע מנקודת מבט אזרחית'. המחקר הוכן על ידי ד"ר ארז צפדיה, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, המכללה האקדמית ספיר; ד"ר עמירם אורן, מכון ון ליר בירושלים; וד"ר יגיל לוי, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית והחטיבה ללימודי צבא וביטחון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. המחקר יצא לאור במרכז הנגב לפיתוח אזורי באוניברסיטת בן-גוריון בשיתוף המכללה האקדמית ספיר.

המחקר הוצג במספר פורומים, ובין הבולטים שבהם: ביום עיון שארגן המכון הישראלי לדמוקרטיה בשיתוף המטה הכללי של צה"ל בנושא 'צה"ל מנוף לפיתוח הנגב'. יום עיון זה שנערך בבסיס נבטים ב-17 בדצמבר 2007, והשתתפו בו הרמטכ"ל, אלופים מפורום המטה הכללי, קצינים בכירים אחרים, ראשי המכון הישראלי לדמוקרטיה, מספר אנשי אקדמיה, נציגים של משרדי ממשלה וראשי רשויות מקומיות בנגב. חלק מן התובנות ששלינו מיום העיון נשזרו במאמר זה.

את הדו"ח המחקרי המלא ניתן להשיג במרכז הנגב לפיתוח אזורי, בטלפון: 08-6472021. לפרטים נוספים ניתן לפנות אל מחברי הדו"ח: ד"ר ארז צפדיה erez@mail.sapir.ac.il; ד"ר עמירם אורן amiramor@zahav.net.il; ד"ר יגיל לוי yagil\_l@netvision.net.il